

Др Тамаш Нотари, ванредни професор
Универзитетна Карољ Гашиар у Будимпешти

ИЗБОРНИ СИСТЕМ И ИЗБОРНА КАМПАЊА У СТАРОМ РИМУ¹

Сажетак: Квинт је највероватније за свој браћа, славног оратора Марка Тулија Цицерона саставио *Commentariolum petitionis* јо јесџ „Приручник за конкурисање за мајисирајуре”, када је желео да Марко буде избран на највиши јоложај у римској рејублици, на функцију конзула. Мада је ауторство овој дела јисаној у облику јисма сјорно у лијерајуре, ијак нам се чини јрихвајљивим миљење, да је њејов аутор био Квинт Тулије Цицерон и да је био насловљен на њејовој славној браћа и оратора Марка. Значај ибора за конзуле (за сваку јодину су бирана јо два конзула) никако не можемо јодценијати у јолијичком живоју Рима, јер су ови избори бијно јишцали на судбину Имјерије у следећој јодини. То ојравдава чињеницу да су кампање често имале оштар и одлучан јон. Марко Тулије Цицерон је кренуо у борбу за освајање ове службе као „нови човек” (*homo novus*), јј као неко чији јреци нису заузимали више јоложаје у јурављању рејубликом. Марко је јребало да насјоји на јјоме, да у највећој мери искорисји расјоложива средсјва – јрвенсјвено своју јоворничку славу – да би јобедии своје конкуренте који су били арсјјокрајској јорекла, али су били озлојашени јо јоквареном начину живоја и јо својим злоделима. Аутор сјарој века, Квинт Тулије Цицерон савејује, да ради усјеха у кандидатури на јавне функције, кандидат не јреба да се усјручава ни од каквој јрика, лажној обећања, лажи или јрејварања. Није јознајо у којој мери је Марко Тулије Цицерон корисјио савејте свој браћа, који на Макијавелијски начин усмеравају ка бескрујулозном ојорјунизму и маневрисању. Чињеница јесје, међујим, да је јосјијао желењу јозицију.

¹ Превод предавања Тамаша Нотарија, које је одржано студентима Правног факултету у Новом Саду 20. априла 2011. године, под насловом „*Election and Campaign in Ancient Rome*“, на енглеском језику.

Кључне речи: избори у Риму; изборна кампања; Цицерон; *Commentariolum petitionis*, римско јавно право.

І. Изборни систем и изборна корупција у старом Риму

У Риму у периоду републике постојале су четири скупштине (*comitia curiata*, *comitia centuriata*, *comitia tributa*, *concilium plebis*). У последњем веку републике од ових скупштина функционисале су само центуриатска скупштина, која је бирала више магистрате и конзуле, и трибутска за избор нижих магистрата. Према традицији, центуриатску скупштину је основао краљ Сервије Тулије, али је њено постојање потврђено у изворима тек од средине V века. При оснивању, ова скупштина је била формирана по војним јединицама, временом, међутим, ова заснованост на војној организацији се губи². На основу цензорске процене имовине, грађани су били подељени у 193 центурије – коњаника и пешака, на следећи начин. Коњаници су дали осамнаест центурија, а њихов имовински ценз је требало да буде виши од сто хиљада аса. Пешадија је била подељена у пет разреда према имовинском цензу: први разред чији је имовински ценз био изнад сто хиљада аса дао је осамдесет центурија; други са цензом изнад седамдесет и пет хиљада аса дао је двадесет; трећи са цензом изнад педесет хиљада аса, двадесет; четврти са цензом изнад двадесет пет хиљада аса такође двадесет; а пети разред са имовином изнад једанаест хиљада аса дао је тридесет центурија.

Овим разредима је било додато још пет центурија грађана без имовине: по две центурије дали су занатлије (*fabri*) и дувачи (*cornices*), а једну пролетери (*proletarii*)³. После 215. године с. е. број центурија првог разреда био је смањен са осамдесет на седамдесет центурија, а ове су биле подељене на тридесет и пет центурија млађих грађана (*iuniores*), оних од осамнаест, до четрдесет и шест година и на тридесет и пет центурија старијих (*seniores*), од четрдесет седме до шездесете године. Пре почетка избора коцком би изабрали од центурија млађих ону која ће гласати као прва (*centuria praerogativa*) и тиме су на неки начин овој центурији дали могућност да утиче на крајњи исход гласања⁴.

² Földi A.–Hamza G.: *A római jog története és institúciói*. Budapest 2009¹⁴. 34.

³ Наравно центурије најбогатијих нису имале сто војника, док су центурије грађана без имовине биле састављене од више хиљада грађана.

⁴ Földi–Hamza 2009. 34; Németh Gy.: *Választások a köztársaságkori Rómában*. In: Németh Gy.–Nótári T.: *Hogyan nyerjük meg a választásokat. Quintus Qullius Cicero – A hivatalra pályázók kézikönyve*. Szeged 2006. 138.; Németh Gy.–Nótári T.: *Választási kampánystratégia az ókori Rómában*. Jogtudományi Közöny 61. 2006/7–8. 268–279.

Гласање се одвијало почев од центурија најбогатијих, затим су гласали сиромашнији, а најзад – теоретски – најбројнија центурија грађана без имовине. Мада је глас сваког грађанина имао исту вредност, јер се гласање одвијало унутар сваке центурије, како би се већином гласова – за или против – формирао глас центурија, неопходно је истаћи да је ова једнакост ипак била само формална. Наиме бројање гласова није следило после закључења гласања, него у току, док се гласање још одвијало. Ово нам се чини чудним, али је служило политичким интересима владајућих слојева. Гласање је трајало само дотле док није достигнут проценат гласова изнад педесет посто од укупног броја центурија. Према томе, победа на изборима била је обезбеђена ако је од укупног броја (сто деведесет и три центурије) нешто више од половине гласало на „одговарајући” начин: осамнаест центурија коњаника заједно са осамдесет центурија првог разреда већ су дали више од половине гласова. Касније, када је број центурија првог разреда пао на седамдесет било је довољно да се њиховим гласовима придружи још двадесет центурија другог разреда. Првих деведесет осам центурија чинио је само мали део целокупног грађанства, према томе, гласање није ни приближно изражавало одлуку већине грађана⁵.

Поред тога, на изборима ни приближно није учествовало целокупно грађанство, јер се гласање одвијало на Марсовом пољу, које је могло да прихвати седамдесет хиљада грађана, а њихов укупан број је већ у II веку вишеструко прелазио овај број. Сиромашнији слојеви који су живели у околини Рима, по правилу нису били присутни на гласању, нарочито, обзиром на то, да су се избори за конзуле одржавали у другој половини јула, а то је било време за жетву јечма и убирање пасуља. Ова околност утицала такође на то да одлучивање на скупштинама припада најбогатијима⁶.

Грађанин који је водио гласање отварао је гласање својим говором (*contio*), затим је саопштио имена кандидата и упутио молитву боговима, потом је сео на курулску столицу (*sella curulis*) поред гласачког моста. Гласачи су приступили гласању по центуријама. Добили би таблицу превучену воском на коју би написали почетна слова имена преферираног кандидата, да би то убацили у урну (*cista*) која је стајала на крају дрвеног моста. После гласања појединих центурија гласове би бројали у посебној просторији, а одлуке центурија бележили би тачкама поред имена кандидата.

Чим су два кандидата добила један глас више од педесет посто гласова центурија, гласање је проглашено успешним, и избори су били затворе-

⁵ Németh 2006. 138. и даље; Németh–Nótári 2006. 268. и даље.

⁶ Laser, G.: *Quintus Tullius Cicero – Commentariolum petitionis*. Texte zur Forschung 75. Darmstadt 2001. 16.

ни. Институт изборне тишине био је непознат римској републици, тако да су агенти покушавали да агитирају за свог кандидата још и онда када су се гласачи већ налазили на почетку гласачког моста. Уколико се у току гласања учинило да исход неће бити повољан за владајуће слојеве, примењивали су понекад и драстичне мере да би исход гласања усмерили у другом правцу. Тако на пример, гласачки мост би се „случајно” срушио, или су аугури баш јавили да су се појавили лоши знаци⁷ – у оба случаја избори би били поништени, односно били би одложени за неколико дана, да би се добило на времену како би се преокренуло јавно мњење⁸.

Изборна корупција (крађа)

Изборе је одређеном законитошћу пратила и изборна корупција, *ambitus*. Познато је да су почетком другог века била донета два закона о санкционисању *ambitusa*: *lex Cornelia Baebia*⁹ из 181. године с. е. и један закон из 159. године с. е. – њихова садржина, међутим, није позната.

У времену између браће Грах и Суле систем *quaestiones perpetuae* био је већ раширен. Из овог периода потиче један запис о правом спору због *ambitusa*: наиме, за годину 116. и 115. за конзула је био изабран *Marcus Aemilius Scaurus*, који је био *homo novus*. Његов противник *P. Rutilius Rufus* против њега је покренуо поступак због изборне корупције. На то је *Scaurus* реаговао покретањем поступка због истог разлога против Руфа – уосталом оба оптуженика (који су били истовремено и тужиоци) била су ослобођена¹⁰.

Сулин закон, *lex Cornelia de ambitu* на неки начин је споран¹¹, јер наша сазнања о *leges Corneliae* нису потпуна. Наиме о овим законима знамо из два извора: то су Цицеронови говори и фрагменти правника позних класичара сачувани у Дигестама. Цицерон о овим законима говори само у контексту у ком то захтева интерес случаја и уколико то може да искористи за свој говор, према томе, не настоји на потпуној презентацији закона, јер то и није био његов задатак. Класични правници су се пак бавили само оним Сулиним законима који су остали на снази и после Августових реформи. Постојање *lex Cornelia de ambitu*, међутим, на основу следећег ипак може да буде извесно: у претходном времену осуђени за *ambitus* били су кажњавани забраном да се кандидују за магистратуру у временском

⁷ Plut. *Cato min.* 42.

⁸ Németh 2006. 145.

⁹ Liv. 40, 19, 11.

¹⁰ Gruen, E. S. P.: *Roman Politics and the Criminal Courts 149–78 BC*. Cambridge 1968. 120–122.

¹¹ Kunkel, W.: *Quaestio*. In: *Kleine Schriften*. Weimar 1974. 61.

трајању од десет година¹². Споменути *lex Cornelia* никако није могао да буде *lex Cornelia Baebia* из 181. године, јер од његовог говора у одбрану Публија Корнелија Суле и *lex Cornelia* прошло је више од десет година и обзиром на то да је у овом периоду издато више закона о санкционисању *ambitusa*, не може да се претпостави да је казна остала иста¹³.

После Суле на челу *quaestio de ambitu* стајао је један претор, тако, на пример, 66. године је у функцији *praetor ambitus* био је *C. Aquilius Gallus*¹⁴. О каснијим законима информације пружа Цицеронов говор *Pro Murena*. На захтев *C. Corneliusa* који је био плебејски трибун, 67. године донет је *lex Calpurnia*,¹⁵ који предвиђа следеће санкције за *ambitus*: искључење из сената, доживотну забрану конкурисања за магистратуре (а не само десет година, као што је то било одређено са *lex Cornelia*), као и одређену новчану казну¹⁶.

Једна сенатска одлука из 63. године нека питања предвиђена у *lex Calpurnia* посебно је санкционисала, тако: подплаћивање припадника партије да би се окупили приликом уласка кандидата у Рим и тако дали привид подршке; поделу знатног броја бесплатних карата и места за гладијаторске игре; као и прекомерно чашћење¹⁷. Овај *senatus consultum* највероватније је тумачио и конкретизовао споменути закон¹⁸.

Догађаји из 64. године, а првенствено корупција која је узела маха од стране Антонија и Катилине, захтевали су доношење новог закона. Овај закон је био *lex Tullia de ambitu*¹⁹. Донет је 63. године и био је подржан од свих кандидата који су претендовали за конзулат 62. године. Овај закон је за *ambitus* предвидео као казну и прогонство у трајању од десет година, енергичније је поступио са новчаним давањима (подмићивањем), и кажњавао је одсуство на суду због симуловане болести. Поред тога, забрањивао је организовање гладијаторских игара од стране кандидата у периоду од две године пре кандидовања, осим ако је то било одређено путем теста-мента. Закон је на овај начин настојао да спречи исплату новчане надокнаде бирачима за њихове гласове. Забрањивао је и пратњу кандидата од

¹² Schol. Bob. ad Cic. Sulla 5, 17.

¹³ Mommsen, Th: *Römisches Strafrecht*. Leipzig 1899. 867.

¹⁴ Cic. *Cluent*. 147.

¹⁵ Cic. *Mur.* 46; Dio Cass. 36, 38, 39.

¹⁶ Cic. *Mur.* 47; Jehne, M.: *Die Beeinflussung von Entscheidungen durch „Bestechung“: Zur Funktion des ambitus in der römischen Republik*. In: Jehne, M. (Hrsg.): *Demokratie in Rom? Die Rolle des Volkes in der Politik der römischen Republik*. Hermes Einzelschriften 96. Stuttgart 1995. 66. и даље.

¹⁷ Cic. *Mur.* 67. Детаљније о томе, видети, Laser 2001. 14. и даље; 22. и даље.

¹⁸ Adamietz, J: *M. T. Cicero, Pro Murena*. Darmstadt 1989. 25.

¹⁹ Cic. *Mur.* 5.

стране масе подкупљених клијената, јер је њихова бројност већ као тријумфална пратња могла да укаже бирачима на сигурну победу кандидата. Међутим, као што то констатује и Адамич, крајне границе *ambitus* у суштини су ипак биле одређене имовинским могућностима кандидата²⁰.

II. А *Commentariolum petitionis* и античка стратегија изборне кампање

Говорећи о изборној кампањи свакако треба споменути први сачувани документ о кампањској стратегији, *Commentariolum petitionis* из 64. године. У овом документу Квинт Тулије Цицерон, млађи брат Марка Тулија Цицерона даје брату савете о томе како би могао да победи на изборима за конзула за 63 годину, да би се попео на највиши положај у римској републици. Жанр латинских коментара (*commentarius*) потиче од грчке *hypomnēma*. Овај жанр је коришћен за писање подсетника (*mimnēskesthai*), за бележење архивских података, на пример, за евиденцију листе и рачуна пословних трансакција. Коришћен је и за списе приватног карактера који нису били намењени објављивању²¹. Поред тога жанр – *hypomnēma* услед своје ширине, могао је да послужи и у другим случајевима, као на пример, за опис значајних догађаја, за бележење биографских или практично саветодавних података²². Почев од хеленистичког периода *hypomnēma* је означавала првенствено аналитички коментар књижевних текстова: цитиране фрагменте пратио је коментар и различита мишљења. Касније, а нарочито у последњим вековима римске републике, под *commentarius* подразумевали су се једноставни описи чињеница, које би историографи разрадили као годишњаке (*libri annales*), или историјске књиге (*historia*). Међутим, ни у ово време није изашао из употребе *commentarius* за приватне потребе, односно за белешке које нису биле намењене објављивању²³. Имајући у виду наведено, поставља се питање, ком жанру припада *Commentariolum petitionis*? Деминутив самог наслова – *commentariolum* указује на то, да његов аутор није настојао на томе да тему обради у целини, него је у виду скраћених забелешки хтео да изнесе своје ставове о кандидовању на функције.

Commentariolum petitionis почиње поздравом упућеним Марку Тулију Цицерону²⁴. То указује на чињеницу да је аутор овај спис намеравао да по-

²⁰ Adamietz 1989. 27. *Letztlich fand der ambitus eine wirkliche Grenze nur in den beschränkten finanziellen Möglichkeiten der Kandidaten.*

²¹ Laser 2001. 3; Rüpke, J.: *Commentarii*. In: *Der Neue Pauly* 3. Stuttgart–Weimar 1997. 99. и даље.

²² Gell. 1, 12, 6; 20, 6, 3; Plut. *Sulla* 5 и даље.

²³ Laser 2001. 3 и даље.

²⁴ *Comm. pet.* 1.

шаље као писмо²⁵. У првим редовима рада, као и у последњим параграфима, Квинт Тулије Цицерон непосредно, братски се обраћа свом Марку, међутим, на крају писма позива га да својим запажањима побољша текст, да би дело касније био публиковано као прави *commentarius*²⁶. С овим Квинт указује на то, да његово дело у послатој форми још не може да се сматра правим коментаром, али после братовљеве корекције жели то да објави. Заиста, већина рукописа *Commentariolum petitionis*, се појављује као део књиге писама Марка Тулија Цицерона размењених са рођацима и пријатељима (*ad familiares*), чији је аутор Квинт Тулије Цицерон (књиге 9–16). Овај текст не може да се сматра у правом смислу писмом ни због тога што његова структура, увод и закључак, а затим и детаљност указује на то, да је његов аутор дело који је касније требало бити објављено у основи већ написао. Ако занемаримо личне моменте и упућивање Марку, можемо констатовати да је рад, или већи његов део као *commentarius* био је већ спреман за објављивање²⁷.

Питање је, међутим, да ли је Квинт после Маркових корекција публиковао, или је могао да публикује свој рад у ком описује организовање и спровођење изборне кампање, јер је начине борбе за гласове описао са неумољивом искреношћу. Гинтер Ласер овако резимира спис Квинта: кандидат који претендује да освоји функцију конзула не сме да се устручава ни од какве враголије, лажног обећања, лажи, претварања и учлањавања у групу која води ка циљу, тј. улизивања²⁸.

Откривање овако јасног опортунизма и маневрисања никако није одговарало владајућем слоју касне републике, а посебно би се Марко Тулије Цицерон нашао у веома незгодној ситуацију, јер не би могао да скине са себе сумњу да је као *homo novus* само зато успео да постане конзул, јер је сва та средства и применио у сопственом случају. Обзиром на све то, можемо да констатујемо да је *Commentariolum petitionis* настао првенствено као лични допис Квинта Марку, у ком Квинт жели да помогне Марку, указујући на битне моменте и средства изборне кампање ради победе на изборима за конзула²⁹.

III. Концепција (састав, садржина) дела

Пратећи Гинтера Ласера, најновијег издавача *Commentariolum petitionis*³⁰, структура рада би била следећа:

²⁵ Waibel, L.: *Das commentariolum petitionis – Untersuchungen zur Frage der Echtheit*. München 1969. 58. и даље.

²⁶ *Comm. pet.* 1. 58.

²⁷ Laser 2001. 4 и даље.

²⁸ Laser 2001. 5.

²⁹ Laser 2001. 5.

³⁰ Laser 2001. 94–99.

I. *Prooemium* – увод (1)

1. *Commentariolum petitionis* настоји на томе, да пружи систематизоване податке за Марково кандидовање на место конзула.

II. Разрада плана (2а)

2а. Квинт одређује три теме које ће бити разматране у његовом раду: Досадашња каријера Марка Тулија Цицерона, посебно имајући у виду да је он *homo novus*;

магистратура на коју се кандидује је конзулат; место кандидовања је Рим.

III. Кандидат који је у положају *homo novus* (2б–12)

2б Досадашњи говорнички успеси Марка нивелишу његово својство „новог човека” са припадницима старе аристократије – стога не треба да има осећај ниже вредности.

3. Марко треба да се појави свакодневно пред јавношћу уз пратњу његових многобројних присталица (клијената).

4. Марко треба да подсети сваког, ког је одбранио на суду, да у току кампање могу да му изразе захвалност за учињену услугу. Поред тога, Марко треба да тражи подршку угледнијих (утицајнијих) људи.

5. Досадашња јавна активност, при чему се Марко наслањао на подршку народа, био је производ тренутачних потреба, али то није био Марково стварно политичко опредељење.

6. Вође грађана треба придобити да поступају заступајући интересе кандидата.

7. Мада је Марко „нови човек” он може да се такмичи са кандидатима који потичу из реда сенатора са једнаким шансама, јер је он због своје вештине много изнад осталих.

Говор о ишјужбе (инвектива) ирошив Антонија и Катилине (8–10)

8. Антонија је досадашња његова каријера чинила неподобним за то да узме активно учешће у јавном животу.

9. Убиства вођена од стране Катилине за време проскрипција још су жива у сећању грађана.

10. Посебну тежину има убиство *M. Marius Gratidianus*.

Поновни осврћ на шемашику homo novus (11–12)

11. Добром и поштеном „новом човеку” бирачи су наклоњени и добронамерни.

12. Ривали пореклом из старе аристократије истичу се пре свега својим неделима.

IV. њосѡављени циљ је: конзулаѡ (13–53)

13. Достојанство конзула је престижно, према томе, оне који томе за-
виде треба придобити посебним уступцима.

14. Они који су изгубили спор у ком је супротну страну заступао
Марко, могу да буду његови могући супарници или непријатељи. Стога,
треба испитати, да ли присталице Помпеја могу Цицерону да пруже поу-
здану подршку.

15. Препреке које се могу појавити при кандидовању могу бити ели-
минисане само путем детаљног и целисходног рада.

*Amicorum studia – неѡходносѡ сѡицања ѡријатеља међу грађанима
различитѡ реда и ранѡ (16–40)*

16. Сви они који помажу Марку да успе у кандидатури, могу се сма-
трати пријатељима, чак и онда ако, искрено речено, са некима од њих не
би било пожељно неговати пријатељске односе.

17. Најповољније за кандидата је његов безпрекоран живот и пошто-
вање од стране слугу (робова у његовој кући).

18. Марко треба да пронађе пријатеље из свих друштвених слојева, а
посебно из оних угледних.

19. Свима треба дати до знања, да је Марково кандидовање за конзула
прилика да му се реванширају за његове већ учињене услуге.

20. Кандидат треба да подели међу својим присталицама задатке које
треба обавити у току кампање.

21. Марко треба да затражи подршку од све више грађана, истовреме-
но уверавајући их да ће бити њихов дужник.

22. Напоре оних који помажу Марку треба помно пратити, како би
знали да Марко примећује (цени) њихове напоре.

23. Тему говора, односно разговора треба прилагодити одређеним ка-
тегоријама грађана; с тим да би учесталост контаката са њима зависило од
очекиване и остварене подршке коју би они пружали.

24. Ради избегавања превише напора, кандидат треба да тражи прија-
тељство са онима који су агилни и који су популарни у друштву – оне од
којих може да очекује само незнатну подршку, или нису популарни међу
својим суграђанима, не треба да укључи у кампању.

25. Приликом кандидовања може да заснује пријатељство и са оним
људима, са којима би иначе избегавао сваки контакт.

26. Могао би да увери већину њих и у то да ће пријатељства склопље-
на за време изборне капање бити трајна.

27. Пријатељство према конкурентима нема никакав значај за бираче.

28. Марко би могао да изгуби своју предност пред Антонијем само ако би се убудуће понашао посебно неодговорно.

29. Пријатељским везама треба да везује за себе што више људи – није занемарљиво стога ни разговор на форуму са ослобођеницима.

30. Пријатељство са угледнијим грађанима је потребно и због тога, што на овај начин може да придобије за себе још више бирача. Кандидат треба да има присталице на целој територији Италије да би на овај начин обезбедио подршку за себе и на овој територији.

31. Бирачи из околине Рима мисле да су у присној пријатељској вези са кандидатом већ и онда ако их овај поздравља по имену.

32. Поздрављање бирача по имену може да буде корисно и у Риму.

33. Међу еквестрима треба обратити посебну пажњу на младе, јер они могу веома срдечно да подрже кандидата.

34. Свакодневна пратња кандидата треба да буде многобројна и да буде састављена од свих слојева друштва.

35. Поузданост *salutatores* (поздрављача) је неизвесна, јер они свакодневно посећују и више кандидата.

36. Много су важнији пратиоци (*deductores*) од *salutatorum*, јер се ови свакодневно у исто време јавно показују у друштву кандидата на форуму.

37. Они који цео дан прате кандидата (*sectatores*) од претходних испуњавају још важнији задатак. Они дугују захвалност кандидату и ако сами не могу бити присутни требало би да пошаљу неког из родбине.

38. Сви они које је Марко било када бранио, требало би да искористе могућност да се реванширају за његову услугу.

39. У Риму се многи само претварају да су пријатељи Марка.

40. Ако је Марко неког повредио, треба то да исправи, наиме, нико не треба да има разлог да га не подржи на изборима.

Подршка од сџране народа popularis voluntas (41–53)

41. Квинт уводи тематику планирања прибављања гласова из народних кругова.

42. У току избора Марко треба да се представи у највећој могућој мери као пријатељ масе становништва, чак и онда ако иначе избегава контакте са нижим слојевима друштва.

43. Кандидат треба свуда (а не само на *forum* у Риму) да ради на томе да придобије што више гласача.

44. Кандидат не треба да се устручава од давања разних обећања, и треба да се покаже као галантан у давањима.

45. Ако би неко затражио помоћ од кандидата то му обавезно треба обећати – а ако би молбу ипак морао да одбије, то треба да уради на посебан пријатељски начин.

46. Пријатељски изречена лаж за многе нема ту тежину, као непријатељски саопштена истина.

47. При обећањима кандидат још увек може да се нада да неће сви тражити од њега и да испуни обећање – у најгорем случају бирач ће се казније наљутити на кандидата, али ако не би дао обећање, то би се догодило одмах.

48. За добар глас кандидата много је боље ако се само неколицина бирача љути на њега на форуму, него ако би при обичној салутацији сви били љути и то не би сакривали ни пред осталим грађанима.

49. Ако кандидат жели да стекне популарност међу масама, треба да користи иста средства као и за стицање пријатеља.

50. Добар глас (популарност) гарантује кандидату многобројне гласове.

51. Досадашње услуге чињене Помпеју највероватније су већ обезбедили подршку Марку и међу присталицама Помпеја, али и поред тога треба наглашавати да Маркову кандидатуру подржава и Помпеј.

52. Кандидат треба да се појави у јавности у помпи, али истовремено да се не устручава да своје противнике окривљује због разбацивања новца.

53. Треба да избегава да заузме тачно одређене (јасне, директне) ставове, јер би на тај начин умањио своје изгледе за победу.

V Бијносії месѿа одржавања избора – а ѿо је Рим (54–57)

54. Због величине града и масе становништва кандидат може да чини многе грешке.

55. Марко треба да искористи свој говорнички дар и на тај начин или треба да приволи грађане да стану на његову страну, или пак треба да застраши своје супарнике, да ће покренути поступак против њих због изборне корупције.

56. Захваљујући својој популарности Марко ће да победи, без обзира на то колику суму би његови противници потрошили на подкупљивање бирача.

57. Ако Марко поступа плански, одн. повећа своју популарност, а своје конкуренте мало застраши, неће ни доћи до подмићивања, или то неће имати одлучујући ефекат.

VI. Молба за давање дојунских савѿа и за исправке (58)

58. Марко после учињених садржинских и стилских исправки нека врати овде написано Квинту, да би после прераде, од тога настао један рад који би био користан за сваког ко намерава да се кандидује за магистратуре.

IV Питање ауторства *Commentariolum petitionis*

О томе, ко је био аутор *Commentariolum petitionis* постоје различита мишљења. Питање оригиналности овог дела покренуо је Хендерсон на преласку из XIX у XX век, то међутим, није имао нарочите одјеке у литератури – остало је без подршке и оспоравања³¹. Минцер је у чланку писаном о Квинту Цицерону заузео став да је текст оригиналан³². Тек је Ват који је издао *Commentariolum* средином XX века изразио своје чуђење да је ово дело икад могло да се сматра писмом Квинта Цицерона упућеним Марку³³. Најновији издавач овог дела, Ласер, одбивши ставове овакве критике, међутим, полази од тога да је то рад Квинта Цицерона³⁴. Против ауторства Квинта наводе се следећи аргументи. Веома је наивно, да би Квинт као млађи брат свом старијем брату Марку писао упутства о томе какву стратегију да прати при кандидовању за конзула, а да у томе, како и сам признаје, није саопштио ништа више свом брату од оног што је овај већ знао или је могао знати. Поред тога, чини нас сумњичавим чињеница да аргументи наведени у *Commentariolum* против конкурената Антонија и Катилине враћају се од речи до речи у Марковом говору под насловом *In toga candida*, који је фрагментарно сачуван путем Асконија. На основу тога сматра се да је *Commentariolum* плагијат састављен на основу говора *In toga candida* и *Pro Murena*, као и на основу писма Марка упућеном Квинту о провинцијској управи³⁵.

Ове аргументе више аутора (на пример, Тил) поткрепљује и следећим. Рукописи сачувани од Цицерона не могу да дају одговор на питање оригиналности дела, нити можемо извући закључке о језику и стилу Квинта на основу писама Квинта од којих су три упућена Тиру, а једно Марку.

Истовремено веома је невероватно да би његов стил био много различит од стила његовог брата с којим је био скоро вршњак и добио је и исто образовање. Мишљење да се настанак *Commentariolum* може да се стави на крај Августове владавине, може да се одбије питањем: у чијем би интересу било да даје детаљан опис о тајнама избора и кампање из 64 године с. е. у последњим годинама Августове владавине, као и ако би се неко на то ипак одлучио у то време, зашто би изабрао за аутора баш Квинта Цицеро-

³¹ Детаљније о расправама видети, Schanz, M.–Hosius, C.: *Geschichte der römischen Literatur*, I. München 1927. 551.

³² Münzer, F.: *Q. Tullius Cicero*. In: *Paulys Realencyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft* I–XXIV und I A–X A, Suppl. I–XV. Neue Bearbeitung von G. Wissowa, W. Kroll, K. Mittelhaus und K. Ziegler. Stuttgart–München 1893–1978. VIIa. 1943. 1288.

³³ *M. Tulli Ciceronis epistulae III*. Ed. S. W. Watt. Oxford 1958. 179.

³⁴ Laser 2001. 5. и даље.

³⁵ Cic. *ad Q. fr.* 1, 1.

на који је био безначајна личност како у књижевности, тако и у политици. Чему би то користило, да после смрти Марка, искористи Квинтово име, да би се разоткрила променљива политика његовог брата? Зашто би изабрао баш онај период за опис када још ни Катилину нису одстранили са јавне позорнице? Најзад, који плагијатор би био тако скроман да одмах на почетку свог дела нагласи да евентуални читалац ништа ново не би могао да научи из дела?

Аутор дела уопште није намеравао да стекне реторску славу, јер је његов стил сув, његове реченице не звуче уху за задовољство³⁶. *Commentariolum* сведочи о таквом опису времена, да је његов аутор свакако морао да буде савременик који је догађаје доживљавао из непосредне близине, а указивања на Марков положај и његову позадину³⁷ сведоче о таквим сазнањима, на основу којих храбро можемо претпоставити да је прималац саопштења тачно знао на шта мисли аутор, чак и онда ако је аутор изоставио неке речи или није довршио реченицу.

Знања о вештини кандидовања нису била непозната ни Марку, међутим, сакупљање искустава од стране Квинта оправдава чињеница да се и он сам кандидовао на положај нижих магистратура (*magistratus minores*) и тако је могао да допуни стратегију брата сопственим запажањима³⁸.

Множина коришћена у реченицама личнијег карактера³⁹ такође указује на то, да је аутор писма био у присном односу са дестинатаром. Чињеница да неке реченице *Commentariolum* налазимо скоро од речи до речи преписане у говору *In toga candida*, такође не може бити аргумент против оригиналности дела. Квинтова намера при слању својих записа брату била је да их овај допуни и исправи⁴⁰ да би то касније објавио. Касније 59. године своје дело *Annales* такође је послао на исправке Марку да би га касније објавио⁴¹.

Наравно, Марко није објавио *Commentariolum* ни 64 године, а ни касније, јер би се на овај начин стекло сазнање о његовим политичким настојањима и његовом опортунизму. Међутим, оптужбе сакупљене у овим записима против Антонија и Катилине, могао је мирне душе да искористи у каснијем говору, у *In toga candida*⁴².

³⁶ Till, R.: *Ciceros Bewerbung ums Konsulat. (Ein Beitrag zum commentariolum petitionis.)* Historia 11. 1962. 316.

³⁷ Упореди, *Comm. pet.* 29.

³⁸ Laser 2001. 7.

³⁹ Упореди, *Comm. pet.* 56.

⁴⁰ *Comm. pet.* 58.

⁴¹ *Cic. Att.* 2, 16, 4; *ad Q. fr.* 2, 12, 4.

⁴² Till 1962. 317; Laser 2001. 6.

Публиковање овог дела није било у интересу Марка, исто као ни објављивање неколико његових писама упућених Атику. Ако све то узмемо у обзир, мада немамо непосредне доказе о томе, ипак морамо одбити став екстремне критике, и све док супротно не буде доказано, претпоставити да је аутор *Commentariolum petitionis* био Квинт Тулије Цицерон⁴³.

Оно што је било неповољно за Марка при кандидовању на изборима произлазило је из његовог карактера, као и његовог погледа на свет. Наиме, обзиром на то, да је био платонист, била му је страна симулација⁴⁴, као и склоност ка склапању пријатељстава прилагођавајући се бирачима⁴⁵. Његово најаче средство био је његов говорнички дар који му је обезбеђивао популарност у народу⁴⁶. Међутим, због тога, требало је да буде опрезан да га не сматрају политичарем народне странке, јер о исходу гласања није одлучивала маса народа (*urbana multitudo*)⁴⁷.

Интересантно је, да Квинт није придавао посебан значај томе да је Марко недавно помогао припадницима народне партије (*C. Fundanius*, *Q. Gallus*, *C. Cornelius* и *C. Orchivius*). Константовао је само, да је то било корисно за стицање подршке са њима повезаних удружења⁴⁸. Марко је константно настојао на томе да избегне привид припадности народној партији, али при томе често је упао у незгодне ситуације. Тако је било, на пример, и у случају када је прихватио одбрану Манилија (*C. Manilius*)⁴⁹. Наиме, маса је притиснула Марка да испуни своје раније дато обећање о томе да ће прихватити одбрану Манилија⁵⁰. До процеса почетком 65. године ипак није дошло услед политичке ситуације, тако да се Марко ослободио тога да буде приморан да и јавно заузме јасан политички став⁵¹.

Док овај случај Квинт није сматрао битним, Марков иступ у интересу Помпеја, 67. године, и протеком толико времена сматрао је моментом који замагљује братову каријеру⁵².

Разлог за то може бити, да док су судске беседе у свакодневном току догађаја брзо падале у заборав, а поред тога је Марко и више пута истакао да његови, у спору формулисани ставови, нису његови лични ставови⁵³,

⁴³ Laser 2001. 7.

⁴⁴ *Comm. pet.* 1. 45.

⁴⁵ *Comm. pet.* 42. 45. 54.

⁴⁶ *Comm. pet.* 2. 55.

⁴⁷ *Comm. pet.* 52.

⁴⁸ *Comm. pet.* 19. 50.

⁴⁹ *Comm. pet.* 51.

⁵⁰ *Cic. imp. Cn. Pomp.* 69. 71.

⁵¹ Till 1962. 318.

⁵² *Comm. pet.* 5.

⁵³ *Cic. Cluent.* 130.

овај говор који је у својству претора који тек започиње свој мандат, први одржао у скупштини истичући да Помпеју империјум треба да додели скупштина, а не сенат, указао је на Марково недвосмислено супротстављање сенату. Ради своје популарности Цицерон је настојао да умањи углед сената, што су му касније неки замерили – стога је сада требало вешто да маневрише, с једне стране да не изгуби Помпеја и његове присталице, а с друге, да не погорша своје изгледе у сенаторским круговима спомињући своју приврженост Помпеју⁵⁴.

Како Квинт процењује изгледе свог брата на изборима почетком 64. године и какво је његово мишљење о конкурентима? Квинт сматра да је повољна околност да Марко нема опасне конкуренте међу нобилима и указује на то колико је било тешко Калду (*C. Coelius Caldus*) конзулу 94. године (који је као и Цицерон био *homo novus*) да победи своје ривале који су били пореклом из истакнутих нобилских породица⁵⁵.

Конзулат су нобили у то време посматрали као сопственим монопол⁵⁶, и сматрали су да ће избор Цицерона за Конзула упрљати и обезбастити службу⁵⁷. Затим Квинт набраја имена четворо могућих противника од којих Галба и Касије, мада потичу из угледних породица, немају никакве изгледе на успех, јер немају довољно издржљивости ни полета⁵⁸. Казнени поступак вођен против Катилине – супротно сваком очекивању имао је за окривљеног повољан исход⁵⁹. Нешто раније, јула 65. године то ни Марко није сматрао вероватним и размишљао је о томе да прихвати Катилинину одбрану, јер би на тај начин могао да придобије симпатије Краса и Цезара, који су стајали иза Катилине, за своју каснију изборну кампању⁶⁰.

Марко ипак није прихватио одбрану Катилине, а Катилина је после ослобађајуће пресуде ступио у савез са Антонијем што су одобравали и остали споменути. Све ово недвосмислено доказује мотивисаност тадашњих политичких савеза могућим тренутачним интересима, али указује и на то да би и Цицерон, ради повећања својих изгледа за победу на изборима, прихватио могућност савеза и са Катилином, а потом, после избора применио би исту тактику као и са Антонијем – али ове хипотезе би се већ граничиле са неисторијским измишљотинама⁶¹.

⁵⁴ Till 1962. 319.

⁵⁵ *Comm. pet.* 7.

⁵⁶ *Sall. Jug.* 63, 3.

⁵⁷ *Sall. Cat.* 23, 6.

⁵⁸ *Comm. pet.* 7.

⁵⁹ *Comm. pet.* 10.

⁶⁰ *Cic. Att.* 1, 2, 1.

⁶¹ Till 1962. 322.

Закључак

У стратегију придобијања подршке гласача на изборима не може се сматрати неупућеним ни Марко, али сакупљање искуствене грађе за ту стратегију од стране Квинта поткрепљује чињеница да се и он сам кандидовао за ниже магистратуре и тако је могао да допуни стратегију брата сопственим искуствима. У реченицама *Commentariolum petitionis* које су личног карактера, чињеница да се користи множина, указује на присан однос између писца и примаоца писма.

Марко овај *Commentariolum* наравно није објавио ни 64. године, а ни касније, јер би на тај начин пружио увид у своје политичке намере и открио би и сопствени опортунизам. Међутим, у овом спису забележене оптужбе против Антонија и Катилине мирне душе и комотно је искористио у свом каснијем говору, у *In toga candida*.

Квинт је у овом делу потпуном искреношћу открио ни мало повољан положај свог брата у кандидатури за конзула. Марко је у очима нобила био *homo novus*. Иза њега није стајао ни одговарајући табор клијената, није имао ни довољну материјалну подлогу – а његови конкуренти Антоније и Катилина су у свему томе имали добру позицију.

Мада израз *homo novus* никад није био тачно дефинисан, користили су га у два значења: у ужем смислу означавао је оне грађане међу чијим прецима није било конзула; у ширем смислу пак оне, чији преци, иако нису достигли овај највиши положај, али су били носиоци неке магистратуре, или су били чланови сената.

Оптимати са омаловажавањем су користили овај израз, јер је за њих значео само дошљака који их настоји имитирати. Цицерон је, међутим, поносно истицао о себи, да иако није пореклом из сенаторске аристократије, све могуће магистратуре достигао је у дозвољеном најранијем узрасту. Није нам познато у којој мери се придржавао савета свог млађег брата приликом избора за конзула, али чињеница јесте, да је био изабран за конзула и да је као конзул 63. године угушио Катилинину заверу.

*Tamás Nótári, Ph.D., Associate Professor
Károli Gáspár University, Budapest*

Electoral System and Electoral Campaign in Ancient Rome

Abstract

One of the most famous orators of the Antiquity, Marcus Tullius Cicero entered the election for the consul's position held in 64 B.C. arranged under extremely disturbed circumstances and he won the consulatus for 63 B.C. Difficulties were caused among others by the fact that an indebted nobleman called Lucius Sergius Catilina saw the only breakthrough for ensuring his political and financial survival in being elected consul, and manifested that in case he would lose he would be willing to take as well violent actions (later, he actually carried out his threats). The orator's younger brother, Quintus Tullius Cicero wanted to help his brother in his campaign foreseen as having quite a lot of turns; so, he wrote a manual for him on the lawful and illegal instruments that could be used in the elections. This work, *Commentariolum petitionis* (A Handbook for Applicants for Offices) is the first summary of campaign strategy in the history of mankind. In addition to the evaluation of the given situation, the presentation (and exploitation) of the weaknesses of counter nominees, the book provides advice on several counts that might possibly continue to have relevance even today. We do not know to what extent the experienced politician, Cicero adhered to his younger brother's advice; it is, however, a fact that he was elected consul, and as a consul he defeated Catilina's revolt in 63 B.C.

Key words: Roman elections; election campaign; Cicero; *Commentariolum petitionis*; Roman public law.